

הנחיות להגשת מאמרים לכתב העת 'היסטוריה'

כתב העת **היסטוריה** מפרסם מאמרים היסטוריים מקוריים בתחום ההיסטוריה הכללית ומתמקד בהיסטוריה של אזורים בעולם שאינם מיוצגים בכתבי עת ישראלים אחרים. כתב העת מקבל מאמרים העוסקים בכל התקופות ההיסטוריות.

יש לשלוח את כתב היד של המאמר לכתובת דוא"ל historia@history.org.il. ולכתבו על פי ההנחיות המפורטות להלן.

ככלל, כתב העת לא מקבל לפרסום מאמרים שראו אור בעבר, בעברית או בשפות אחרות, אך המערכת תשקול לעיתים פרסום בתרגום לעברית של מאמרים שראו אור בשפות אחרות ולהם חשיבות מיוחדת לשוחרי ההיסטוריה בישראל.

תהליך קבלת המאמר

המאמר יועבר תחילה לעיונם של חברי המערכת. אם הוא יימצא מתאים באופן עקרוני לכתב העת הוא יישלח לקריאה של שני מומחים הבקיאים בתחום שבו דן המאמר. לאחר קבלת חוות הדעה תקיים המערכת דיון ותחליט אם לקבל את המאמר כצורתו, לבקש תיקונים או לדחותו. המחברים יקבלו מכתב עם החלטת המערכת. אם המערכת תבקש תיקונים, יש לשלוח קובץ מתוקן תוך זמן סביר ובהתאם ללוחות הזמנים של כתב העת, ולצרף מכתב המבהיר את מהות התיקונים שהוכנסו במאמר. לאחר אישור הנוסח הסופי, המאמר יעבור עריכת לשון על פי המלצות האקדמיה ללשון העברית.

הנחיות כלליות

- את המאמר יש להקליד במעבד תמלילים Word, גופן דויד לעברית ו-Times New Roman לאנגלית, גודל 12, רווח כפול בין השורות, רווח אחד בלבד בין מילה למילה וללא רווח בין פסקה לפסקה. כל פסקה תתחיל בהזחה קטנה (tab), למעט פסקה הבאה אחרי כותרת או אחרי שורת רווח.
- ככלל, היקף המאמר לא יעלה על 10,000 מילים (כולל הערות שוליים). לגבי מאמרים ארוכים יותר, המערכת תחליט אם לקבל לשיפוט או לדרוש קיצור.

התקנת הטקסט

- **דיוק:** האחריות על הדיוק של המובאות, של הביבליוגרפיה ושל התאריכים שבמאמר מוטלת על המחברים. המחבר יבדוק היטב את כל המובאות, מראי המקומות, התאריכים, המספרים והשמות בטרם יגיש את המאמר, ולא יסמוך על כך שיוכל לתקן את הטעו תיקון בשעת ההגהה.

* כתב: יחזקאל חובב, ערכה: פרופ' מירי אליאב-פלדון. כללים אלה נכתבו לאור הניסיון שהצטבר בהוצאה לאור של מרכז זלמן שזר, ועיון בכמה פרסומים קודמים: יובל קמרט, 'הנחיות להכנת כתבי-יד והתקנתם לדפוס', ציון, מ (תשל"ה), עמ' 83-94; ראובן אשל, הכנת כתבי-יד והתקנתם לדפוס, ירושלים תש"ס; ורדה לנרד, 'הנחיות למחברים', קתדרה, מפתח לחוברות 61-100 (תשס"ד), עמ' 201-220.

- **איורים וזכויות יוצרים:** אפשר ואף רצוי לצרף למאמר תצלומים או איורים לשם המחשה. על המחבר לשלוח תמונה באיכות גבוהה (300dpi לפחות), להסדיר את זכויות היוצרים ולהעביר אישור מפורש להוצאה לאור. מתחת לכל תמונה יצוין המְזַכָּה (קרדיט) הנדרש וכיתוב קצר המתאר את התמונה.
- **ציטוטים:**

- רצוי להמעיט בציטוטים, בייחוד בציטוטים ארוכים. עדיף לצטט את המשפטים העיקריים ואת יתר המקור להביא בפרפרזה ובקיצור.
- ציטוט קצר יובא בין גרשיים יחידים. ציטוט של שלוש שורות ומעלה לא יוקף במירכאות ויובא בהזחה. ציטוט בתוך הציטוט יוקף במירכאות כפולות.
- **ציטוט מקור עברי:** כל ציטוט בעברית יועתק כמו במקור. דילוג יסומן בשלוש נקודות ללא סוגריים מרובעים וללא רווח לפניו. השלמה בציטוט תסומן בסוגריים מרובעים. הסבר או פתיחת ראשי תיבות יבואו בסוגריים עגולים עם סימן שוויון צמוד לסוגר הפותח [יר"ה (=ירום הודו)]. דילוג במקור יצוין במפורש: [דילוג במקור]. הדגשה שאינה במקור יש לציין: הדגשה שלי, ללא הוספת ראשי התיבות של הכותב; עדיף להעביר זאת להערה שבסוף הציטוט.
- **ציטוט מקור לועזי:** אין להביא ציטוט לועזי של מחקר בגוף הטקסט ללא תרגום. אם לשון המחקר חשובה במיוחד – אפשר להביאה בהערה. למקור המובא בטקסט (גם ציטוט בארמית, בידיש וכדומה) יובא תרגום, בטקסט או בהערה.
- סימן פיסוק בסוף ציטוט: סימן שאלה או סימן קריאה השייכים לציטוט יבואו לפני הגרש הסוגר; נקודה או פסיק יבואו אחריו.
- ציון הערת שוליים למקור הציטוט יבוא בסוף הציטוט.
- מראה מקום בסוגריים יהיה בסוף הציטוט לפני סימן הפיסוק.

כתיב ופיסוק

- כללי הכתיב, הפיסוק והתעתיק יהיו על פי **כללי הכתיב חסר הניקוד**, **כללי הפיסוק וכללי התעתיק** שקבעה האקדמיה ללשון העברית (ראו באתר האקדמיה, תחת לשונית: החלטות). במידת הצורך אפשר לסטות מכללים אלה ובלבד שתישמר האחידות בכל המאמר.

שמות אישים:

- שמות יופיעו כפי שבעליהם כותבים אותם, הן בעברית הן בלועזית.
- באזכור הראשון של השם יצוין גם השם הפרטי.
- לשם לועזי רצוי להוסיף בסוגריים את השם בלועזית באזכור הראשון, לפי הצורך.
- שנות חיים יש להוסיף אחרי השם בלועזית, בתוך הסוגריים, בגופן עברי ובכיוון עברי (Burckhardt, 1818–1897).

- שמות ספרים : שמות ספרים בעברית לא יודגשו, בגוף הטקסט או בהערות, ויופיעו עם גרש לפנייהם ולאחריהם. בלועזית יצינו שמות ספרים באות נטויה הן בטקסט הן בהערות השוליים.
- **כותרות :**
  - מומלץ לנסח כותרות קצרות המתארות את תוכן הסעיף ולא לתת כותרות ממוספרות בלבד.
  - אין להרבות בכותרות משנה.
  - יש להקפיד על דירוג כותרות ברור.
- **מספור פריטים :** בגוף הטקסט יסומנו המספרים בין סוגריים (א) ; (ב) ; ואם יבואו זה מתחת לזה, יסומנו בנקודה והטקסט יכנס פנימה גם אם הסעיף כולל יותר משורה אחת. אפשר לתת אותיות או ספרות ובלבד שתהיה אחידות.
- **גרשיים :** ציטוט יוסגר בגרש יחיד לפניו ולאחריו, גם בציטוט קצר וגם בציטוט ארוך. ציטוט בתוך ציטוט יסומן בגרשיים כפולים
- **אותיות נטויות :** אין להשתמש בהטיית אותיות בעברית.
- **לועזית :** יש להמעיט בשימוש במילים לועזיות, ביחוד אם יש להן מקבילה בעברית (אפשר להיעזר ביישומון האקדמיה ללשון העברית : [החלופון](#)).
- **הדגשה :** יש להמעיט ככל האפשר בהדגשות, ואין להדגיש אלא מילים בודדות. ההדגשות יסומנו באות שמנה. בדפוס ייתכן שהאות השמנה תוחלף בפיזור אותיות. אין להשתמש באותיות נטויות בעברית.
- **ראשי תיבות :** יש להימנע משימוש בראשי תיבות ובקיצורים, להוציא המקובלים ביותר (חו"ל, ד"ר). יש אפוא לרשום : הערה, סימן, על ידי, וכיוצא באלה.
- **שמות מקוצרים :** יש להשתמש בגרשיים ולא בנקודות (צה"ל, א"פ תומפסון).
- **הפניה בלשון רבים :** יש לנקוט לשון רבים בפנייה אל הקוראים ולא לשון זכר : ראו, השוו, עיינו וכיוצא באלה. אין צורך לכתוב 'השומעים והשומעות' כי בעברית מין זכר משמש גם לציון המין הכללי.
- **ציון מספרי עמודים בהפניה ביבליוגרפית :** בכל הפניה יש לציין את מספרי העמודים המדויקים (77–98), אלא אם כן ההפניה היא לחיבור שלם. אין לקצר : 77 ואילך.
- **הפניה למקורות :** בהפניה למקורות יש להקפיד על שני עקרונות : (א) ההפניה כוללת את כל הנתונים הדרושים למציאת המקור ; (ב) ההפניה אינה מטריחה את הקורא בפרטים שאינם נחוצים. על כן בחיבורים עם מהדורות ידועות די בציון המהדורה.
  - מקרא : ישעיהו ב, ד ; שמואל א' יד, ב (אין לקצר את שמות ספרי המקרא).
  - ברית חדשה : מתי ה, א–ב
  - קוראן : סורת אלבקה 2, 15 (בציטוט יש לציין בסוגריים את שם המתרגם).
  - יוספוס, קדמוניות יח, 382 ; מלחמת היהודים א, 16.
  - אפלטון, 'פוליטיאה', כתבי אפלטון (תרגם י"ג ליבס), כרך שני, 214–223.

- **ספרות קלסית**: יש להביא הפניות שיאפשרו לקורא בקי בחומר למצוא את הפרסום בקלות, ועל כן אין לקצר שמות ספרים ורצוי לציין את שם המהדיר, הכול לפי הצורך והעניין.

הפניות לספרים ולמאמרים בהערות שוליים

בהיקרות הראשונה של המחקר יובאו פרטיו במלואם ולאחר מכן תבוא הפניה אליו, למשל כך: כהן (לעיל, הערה 13), עמ' 12.

- מספרי ההערות יהיו רצופים לאורך המאמר כולו. אין לחזור על מספר הערה בגוף הטקסט, ובמידת הצורך יש להוסיף הערה שתפנה להערה קודמת.
- רצוי להמעיט בהערות, לפי הנדרש להוכחת הטענות, ואין צורך להביא כל פרסום הקשור לנושא שאין בו צורך של ממש.
- הערות ארוכות הכוללות דיונים ספציפיים, נתונים וטבלאות יש להעביר לנספחים.
- בסוף הערה המסתיימת בלועזית לא תבוא נקודה, לא מימין ולא משמאל.
- יש להמעיט ככל האפשר בהפניות פנימיות לעמודים, שיושלמו לאחר העימוד; במידה שהדבר נחוץ – יש לסמן את העמוד להשלמה: 000. אין להפנות לפי מספרי העמודים בכתב היד המקורי.
- בהערות יש לתת שם פרטי מלא של המחברים והעורכים הנזכרים, אלא אם במקור מופיע שם מקוצר בלבד.
- כתבי עת לועזיים יובאו במלואם וללא קיצור. ארכיונים יובאו במלואם, אך אם המחקר מבוסס על ארכיונים מסוימים והם נזכרים בו שוב ושוב – אפשר לנקוט קיצור ולציין זאת בהיקרות הראשונה.
- אם פרסום הופיע במהדורה עברית ובמהדורה לועזית, יש להעדיף את הנוסח העברי; אם המהדורה הלועזית מעודכנת יותר – אפשר להשתמש רק בה.
- אחרי המילים ראו, עיינו, השוו – יש להוסיף נקודתיים.
- כאשר יש צורך במונחים טכניים רצוי להשתמש בחלופה העברית (בייחוד ולא esp; השוו ולא cf), אלא כאשר השימוש הוא ברצף של פריטים בלועזית.

צינונים ביבליוגרפיים

- הערות השוליים מיועדות לקוראים בקיאים, ואף על פי כן יש להקפיד על רישום של כל הפרטים הנדרשים בהפניות כדי לאפשר לקוראים למצוא את מבוקשם בנקל. כדי למנוע סרבול, הרישום הביבליוגרפי נעשה לפי תבניות, וכך קל לקורא להבחין בין מאמר לספר וכדומה. משום כך אנו משתמשים ברישום קצר וברור; לדוגמה, אין מציינים את המילה כרך (או vol.) אלא במקרים חריגים.
- בלועזית נעשה שימוש בקיצורים מוסכמים על פי האנגלית לכל השפות האירופיות (pp לציון עמודים ולא SS).

• האחריות לבדיקה ולהתקנה של מקורות שאינם בעברית או באנגלית מוטלת על המחבר. בייחוד יש לבדוק מקורות הכתובים באותיות שאינן עבריות או לטיניות, ובמקורות מסוג זה יש להביא בסוגריים לאחר הכותרת תרגום שלו לאנגלית.

○ p. או pp. לציון עמוד או עמודים בלועזית; עמ' לציון עמוד או עמודים בעברית; יש לציון זאת תמיד ליד מספרי עמודים.

○ קיצורים שימושיים לדוגמה: ff. – ואילך; n. – הערה; l./ll. – שורה או שורות;

s.v. – ערך; et al. – ואחרים; 8v/8r – עמוד ראשון או שני של דף בכתב יד;

col./cols. – טור, טורים; *op. cit.* – 'שם', ברצף לועזי; *ibid.* – החיבור האחרון

שנזכר; esp. – בייחוד, בפרט; idem – הנ"ל (ויש המקפידים על eadem לציון

חוקרות). יש להקפיד על שימוש בקיצורים ידועים, כדי לא להקשות על הקורא.

○ ציון שני מחברים או שני מקומות דפוס בלועזית: לא בסימן & אלא במילה and

○ אות רבתי בשמות פרסומים:

▪ **אנגלית:** בראש כותר, בראש שמות עצם, פעלים, תוארי פועל ושמות תואר; וכן

מילים אחרי נקודתיים או מקף המפרידים בין הכותרת לכותרת המשנה. גם

כינויי גוף יבואו באות גדולה: He, Him, Its, His, Their, My: למשל:

Richard Fletcher, *The Cross and the Crescent: Christianity and Islam*

76—from Muhammad to the Reformation, London 2003, pp. 45

▪ **לטינית, צרפתית, ספרדית ואיטלקית:** אות גדולה לשמות ולמילה הראשונה

בכותרת. למשל: Domenico Cavalca, *Lo Specchio della croce: Testo*

ed. Tito Sante Centi, *originale e versione in italiano corrente*,

Bologna 1992

▪ **גרמנית:** בראש שמות ובראש שמות עצם. למשל: Heinz Schilling, *Martin*

Luther: Rebell in einer Zeit des Umbruchs, München 2013

• המחברים יקפידו להביא את כל הפרטים הביבליוגרפיים הנדרשים.

• אין צורך לציון את השמות של הוצאות הספרים בפרסומים המצוטטים.

• שם הספר יובא בדיוק כמו שהוא רשום בגוף הספר. בציונים ביבליוגרפיים קדומים שבהם הכותר

ארוך מאוד אפשר להסתפק במילים הראשונות ולסמן דילוג על ידי שלוש נקודות.

הרישום הביבליוגרפי

• ספרים

○ **סדר הפרטים:** שמות המחברים או העורכים, שם הספר (שם הסדרה), מספר הכרך,

מקום ההוצאה ושנת ההוצאה^{המהדורה}, מספרי העמודים, מספרי ההערות.

- **שמות מחברים** : שמותיהם של המחברים יובאו כלשונם וככתבם בשער הספר. השמות הפרטיים יובאו במלואם. כאשר יש יותר משני מחברים יובא רק הראשון ולידו 'ואחרים' או et al.
- **שמות הספרים** : שמות של ספרים עבריים לא יודגשו ולא יבואו בין גרשיים. ספרים לועזיים יובאו באות נטויה ולא יודגשו בקו תחתי. שם ספר בשפה זרה שאינה מוכרת לרבים מהקוראים יתורגם בסוגריים לעברית או לאנגלית. שמות ספרים בערבית אפשר לתת בתעתיק עברי (או באותיות לטיניות אם כך מופיע בשער הספר).
- **כותרות משנה** : בין שם הספר לכותרת המשנה יחצו נקודתיים. אם יש שתי כותרות משנה – השנייה תסומן בקו מפריד. בספרים לועזיים תובא גם כותרת המשנה באות נטויה.
- **סדרות** : שם של סדרה יבוא אחר שם הספר בתוך סוגריים עגולים. בלועזית – באות נטויה. אם יש מספר כרך בסדרה, יבוא פסיק בסוף שם הסדרה ומספר הכרך בלבד (ללא המילה כרך או vol.). אם שם הסדרה הוא השם הראשי יהא דינו של שם הכרך ככותרת משנה.
- **מספר הכרך** : מספרי כרכים בספר יצוינו באותיות לעברית ובספרות ללועזית, ללא המילה כרך או vol. כמה כרכים יסומנו בקו מפריד : א-ג; 1-2. אם לכרך יש שם נפרד, יצוין מספר הכרך ואחריו נקודתיים ושם הכרך.
- **ספר בעל כמה כרכים** : אם יש הפניות לכל הכרכים, יש להביא במופע הראשון את הפרטים של כל הכרכים (השנה של הכרך הראשון והכרך האחרון בלבד; תשכ"א – תשל"ה), ואחר כך לציין את מספר הכרך. אם מפנים לכרך מסוים, יש לתת רק את פרטיו.
- **מהדירים, עורכים ומתרגמים** : אם בנוסף לשם המחבר יש לספר מהדירים או עורכים או מתרגמים, שמם יבוא לאחר שם הספר, בלי סוגריים : מהדורת, בעריכת ed. (עורכים ברבים eds.), תרגם, translated by וכדומה.
- **מקום ההוצאה** : מקום ההוצאה יבוא אחרי שם הספר או מספר הכרך. בין מקום ההוצאה לפרט הקודם לו יבוא פסיק. שני מקומות הוצאה יופרדו בקו מפריד. יותר משני מקומות הוצאה – יובא רק המקום הראשון.
  - מקום ההוצאה של ספרים לועזיים יירשם בשפת המקור כפי שמופיע בשער הספר.
  - אם לא נזכר מקום הוצאה יש לציין זאת במפורש בסוגריים מרובעים. אם המקום ידוע או משוער – יש לציין זאת בסוגריים מרובעים.
  - בין מקום ההוצאה לשנת ההוצאה לא יבוא סימן פיסוק.
  - אם מקום ההוצאה כתוב באופן שאינו מקובל כיום – ניתן להביאו בדרך המקובלת, אבל יש להקפיד על אחידות בכל הספר. למשל: ויניציאה – ונציה.

- **שנת הוצאה** : שנת הוצאה של ספר עברי תבוא בתאריך עברי, אלא אם יש בספר רק תאריך לועזי. אם אין שנת הוצאה יש לציין זאת כמו מקום הוצאה שאינו רשום בספר.
- **שם ההוצאה** : אין חובה לרשום את שם ההוצאה של הספרים.
- **המהדורה** : מספר המהדורה יצוין בספרה עילית אחרי שנת ההופעה. מהדורה מצולמת יש לציין לפי השנה המקורית ולהוסיף בסוגריים את שנת הצילום (ד"צ : תשכ"ח).
- **הפניה לפרקים** : בדרך כלל יש להימנע מלהפנות לפרקים, תוך ציון שמם או מספרם; די בהפניה לעמודים הנדרשים.
- **מספרי עמודים** : לפני מספר העמודים יבוא פסיק. לציון עמוד בעברית יש להזקק לקיצור עמ', ובלועזית p או pp (בכל השפות). עדיף לציין את טווח העמודים המדויק שאליו מפנים, ובמידת הצורך אפשר לציין 'ואילך' או ff.
- **הפניה להערות** : בעברית יש להקדים להפניה להערות את המילה 'הערה' או 'הערות' (לא הקיצור העי'), ובאנגלית n. (ליחיד ולרבים).

● **קבצים :**

- בהפניה לקובץ שלם יוזכרו העורכים בתחילת הרישום, בתוספת (עורך/עורכים ; ed., eds) בסוגריים, ולאחר מכן יירשם הפריט כדין ספר.
- הפניה למאמר בקובץ: שם המחברים, 'שם המאמר', שם הספר, בעריכת ...., מקום הדפוס ושנת הדפוס, עמודים.

- **עבודות מוסמך ודוקטור** : שם המחברים, שם העבודה, עבודת דוקטור/מוסמך, שם האוניברסיטה, שנה, עמודים. בלועזית: Author, Title, Ph. D. Thesis/Dissertation, University's Name, Year, pages [אנציקלופדיה שהופיעה בכמה מהדורות יש לציין בביור את המהדורה – שנת הופעה או מספר מהדורה; פירוט ההפניה נתון לשיקול דעת המחברים והעורכים. לדוגמה: *Encyclopaedia of Islam*, III, Leiden-London 1986², pp. 1071–1076 או *Encyclopaedia of Islam*², p. 1000

● **מאמר בכתב עת :**

- שם מחבר, 'שם המאמר', שם כתב העת, מספר הכרך (תאריך הפרסום), עמודים. שמות המאמרים יבואו בין גרשיים יחידים, ובין שם המחבר לשם המאמר יבוא פסיק.
- דין כותרת משנה בשם מאמר כדין כותרת משנה בספר; הגרש הסוגר יבוא לאחר כותרת המשנה.
- שמות כתבי העת יבואו בלי גרשיים וללא הדגשה. בלועזית – באות נטויה (*italics*).
- מספר הכרך יצוין ללא המילה כרך או vol, גם אם יבוא אחריו מספר חוברת. בעברית יצוין המספר באות עברית, בלי גרש או גרשיים. בכתב עת לועזי יצוין במספר (ולא בספרה רומית).
- מספר החוברת יצוין רק כאשר מתחיל מספור עמודים חדש בכל חוברת; מספר חוברת בתוך כרכים עם מספור רצוף לא יצוין כלל.

• **ערכים אנציקלופדיים :**

- ככלל, דין ערך אנציקלופדי כדין מאמר. ואולם, אפשר לוותר על מקצת הפרטים של אנציקלופדיות מוכרות. עם זאת, כאשר יש מהדורות שונות של האנציקלופדיה (*Encyclopedia Judaica, Encyclopedia of Islam*) חשוב לציין את שנת הדפוס או את המהדורה, כדי שהקורא יוכל למצוא את ההפניה.
- אם אפשר לציין את שם המחבר של הערך, יש לעשות זאת.

- **מבנה ההערות :** בהכנת ההערות יש להקפיד על מעבר נכון בין שפה עברית לשפות לועזיות. סימן הפיסוק במעבר בין עברית לועזית יופיע כחוצץ בין השפות ויוקלד בפונט עברי. ברצף של פריטים לועזיים לא יבוא סימן פיסוק עברי, הקוטע את רצף הלועזית. בין פריט לפריט בהפניות ביבליוגרפיות יש לתת נקודה-פסיק.

דוגמאות להפניות ביבליוגרפיות

- **ספר :** Nicholas Terpstra, *Religious Refugees in the Early Modern World: An Alternative History of the Reformation*, Cambridge 2015
- **ציון מהדורה :** Jacob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien*, Berlin 1867²
- **הפניה לקובץ שלם, שני עורכים וציון סדרה :** Karlefried Gruender and Nathan Rotenstreich (eds.), *Aufklärung und Haskalah in jüdischer und nichtjüdischer Sicht (Wolfenbütteler Studien zur Aufklärung, 14)*, Heidelberg 1990
- **הפניה לספר עם מספר כרכים :** Shelomo D. Goitein, *A Mediterranean Society: The Jewish Communities of the Arab World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*, 1–5, Berkeley–Los Angeles 1967–1988; 5, pp. 363–367
- **הפניה לספר עם כרכים נושאי שם נפרד :** Menahem Stern (ed.), *Greek and Latin Authors on Jews and Judaism, 1: From Herodotus to Plutarch*, Jerusalem 1974

מאמרים :

- **מאמר בכתב עת :** Anthony Diller, 'Cross-cultural Pain Semantics', *Pain*, 9 (1980), pp. 9–26
- **מאמר בקובץ :** David Goldenberg, 'Racism, Color Symbolism, and Color Prejudice', *The Origins of Racism in the West*, eds. Miriam Eliav-Feldon et al., Cambridge 2009, pp. 88–108
- **עבודת דוקטור :** אלחנן ריינר, עלייה ועלייה לרגל לארץ ישראל 1099–1517, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשמ"ח, עמ' 15–22 [לעבודת מוסמך רישום זהה, למעט: עבודת מוסמך במקום עבודת דוקטור]

- Paul Ira Radensky, *Hasidism in the Age of Reform: A Biography* : עבודת דוקטור בלועזית :
of David ben Mordkhe Twersky of Tal'noye, Ph.D. Dissertation, The Jewish
Theological Seminary of America, 2001
- ערך אנציקלופדי בעברית : משה נחום צובל, 'יצחק ברויאר', האנציקלופדיה העברית, ט, טורים
494–493
- Hans J. Hillerbrand, 'Martin Luther', *Encyclopedia* : ערך אנציקלופדי בלועזית :
*Britannica*¹⁵, 11, pp. 197–211